



# Befästelsen av den kristna tron

En litteraturstudie om hur de jämtländska samernas kristna tro befästes under 1880-talet till 1913

Lars Bengtsson

Umeå universitet VT 2016

Institutionen för idé och samhällstudier

Kandidatuppsats i religionsvetenskap 15 HP

Handledare: Hanna Zipernovzsky



## Abstract

Den här studien undersöker vilka politiska frågor som styrde samerna under perioden 1880 till 1913 och hur undervisningen av samerna bedrevs. Studien tar upp den politik som fördes och hur den påverkade samerna, deras levnadsförhållanden och skolgång. Granskningen går också igenom vad samerna skulle undervisas i. Vad som också tas upp är vilket material som användes vid undervisningen av samerna och vilka syften som fanns bakom valet av material. Fokus finns på en skola placerad i svenska Jämtland och hur de samiska eleverna upplevde det att gå där samt hur deras levnadsförhållanden vid skolan var. Vad som framkommer genom denna undersökning är hur samerna behandlades av den svenska staten och kyrkan genom historien. Den kommer också att visa att undervisningen av samerna inte var så annorlunda mot undervisningen av svenska barn.

*Nyckelord: utbildning, undervisning, politik, samer, befästelse, läroplan.*

# Innehåll

1	Introduktion .....	1
1.1	Syfte och frågeställningar .....	1
1.2	Metod och källkritik .....	2
1.2.1	Komparation .....	2
1.3	Material .....	3
1.4	Forskningsöversikt .....	4
1.5	Disposition .....	10
2	Resultat .....	11
2.1	Samernas roll i politiken .....	11
2.2	Politiken under 1880 till 1913 .....	11
2.2.1	Komparation. Den tidiga politiken .....	13
2.3	Lappfogdens roll .....	14
2.4	Fram till 1913 och undervisningsreformen .....	14
2.5	Undervisning i den svenska folkskolan .....	16
2.5.1	Den svenska normalplanen från 1889 .....	16
2.5.2	Skillnader i normalplanen .....	18
2.6	Metoder vid undervisning .....	19
2.6.1	Luthers lilla katekes .....	19
2.7	Komparation. Samerna innan kristendomen .....	21
2.7.1	Samernas omvändelse .....	21
2.7.2	Den pietistiska fostran .....	22
2.8	Bakgrund till Per Gustav Sparrocks berättelse .....	23
2.8.1	Per Gustav Sparrocks berättelse .....	23
3	Analys och diskussion .....	27
3.1	Politiken och undervisningen kring samerna, en analys och diskussion .....	27
3.2	Slutord .....	31
	Källförteckning .....	33
	Bilagor .....	35



# 1 Introduktion

I denna uppsats kommer jag att undersöka hur skolgången för samerna som gick i samisk skola såg ut i jämförelse med den svenska folkskolan utifrån 1889 års normalplan.<sup>1</sup> Tidsperioden som kommer att behandlas är från år 1880 till 1913. Jag har valt att undersöka en skola som fanns i Åre kommun lite närmare. Skolan var lappbarnhemmet på Änge gård i Undersåkers socken<sup>2</sup> som senare blev platsen för en utav de samiska skolorna i Sverige. Jag kommer undersöka vilka politiska frågor som kan ha funnits bakom den religiösa bevästelsen av kristendomen från deras egen religion och Raedie.<sup>3</sup> Den samiska skolan vid Änge gård är personligen intressant då jag själv är uppväxt i detta område och är bekant med flera samer.

Lappförsamlingar utvecklades från mitten av 1700-talet och fanns kvar till mitten på 1900-talet. I dessa lappförsamlingar gick samer i speciella skolor, i vad som kallades för lappskola, lappfolkskola eller nomadskola. Mera specifikt vad uppsatsen är tänkt att behandla är hur samernas skolgång vid Änge gård sett ut och jämföra normalplanerna för folkskolan med en normalplan för enskilda skolor.

Denna uppsats kan vara intressant att läsa för de som vill läsa om hur den samiska skolgången var under tidsperioden mellan år 1880 till 1913 innan de fick tillträde till den svenska skolan,

## 1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att genom en kvalitativ litteraturstudie ta reda på vilken politik som generellt styrts frågorna kring samerna och undersöka eventuella skillnader i normalplanen för den svenska folkskolan i jämförelse med en enskild normalplan för de samiska skolorna. Jag undersöker också vad en same som gått i nomadskola själv har att säga om hans egen upplevelse av gå i en sådan skola.

## Frågeställningar

- Vilken politik styrde frågorna kring samerna under perioden 1880 till 1913?
- Hur skiljer sig normalplanen för den svenska folkskolan från den för enskilda skolor?

---

<sup>1</sup> Normalplan är en historisk term som idag skulle betyda läroplan. *Svenska akademins ordbok* [www.g3.spraakdata.gu.se/saob/](http://www.g3.spraakdata.gu.se/saob/) (hämtat 2016-05-17)

<sup>2</sup> Socken är en historisk term som idag skulle betyda församling. Via *Svenska akademins ordbok* (Hämtat 2016-05-17)

<sup>3</sup> Raedie är den högste guden i den sydsamiska religionen. Mebius, Hans, *Bissie: studier i samisk religionshistoria*, Jengel, Östersund, 2003 s. 64

- Fanns det skillnader mellan svenska och samiska barns undervisning, hur såg de ut?
- Hur såg levnadsförhållandena ut vid Änge gård och vad säger en same om upplevelsen att gå i sameskola?

## 1.2 Metod och källkritik

Till presentationen av materialet i resultatet använder jag mig av den objektiva hermeneutiken som är en form av texttolkning. Först granskar jag källorna till det material som används så jag är trygg med vem och varifrån dessa kommer.<sup>4</sup> Jag kontrollerar vilka författarna är så att de är trovärdiga i sin framställning av det material som de använt sig utav.<sup>5</sup> Den objektiva hermeneutiken går ut på att läsa delar av texter och arbeta igenom dessa flera gånger, för att sedan komma till en förståelse av en helhet av det som undersöks. Genomarbetningen kan kallas för den hermeneutiska spiralen eller cirkeln.<sup>6</sup>

Under genomarbetningen så kommer jag att följa några riktlinjer som presenterats av Ingvild Gilhus<sup>7</sup> förutom de riktlinjer för källkritiken som tidigare nämnts. Riktlinjerna är att se efter kulturella skillnader, vara medveten om att omständigheterna från vad texten behandlar kan vara annorlunda mot hur det är idag. Som en komplettering till att jag kontrollerat vilka författarna är så har jag följt Gilhus riktlinje om tendenser och vinklingar, det vill säga, vem skrev texten och för vem?

I analysen och diskussionen använder jag mig av den aletiska hermeneutiken. Aletisk hermeneutik är lik den objektiva hermeneutiken med skillnaden att i den aletiska så använder jag mig utav förståelsen jag fått av det undersökta ämnet som kommit till mig från materialet.<sup>8</sup> Förståelsen jag fått använder jag till att göra analyser, tolkningar och sen för jag diskussioner kring materialet.

### 1.2.1 Komparation

Miroslav Hroch, en tjeckisk historiker, skriver om att göra en jämförelse av statiska objekt för att kunna hitta samband mellan olika skeenden av samma företeelse. Denna metod är används

---

<sup>4</sup> Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj, *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, Studentlitteratur, Lund, 1994 s. 160-165

<sup>5</sup> Se kapitel 1.3 för en kortare presentation av materialet som använts.

<sup>6</sup> Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj, 1994 s. 115-116

<sup>7</sup> Gilhus, Ingvild, "Hermeneutics", i Ronald, Daniel, *The routledge handbook of research methods in the study of religions* (Vol.6) New York, Routledge, 2013 s. 276-278

<sup>8</sup> Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj, 1994 s. 115-116

för att kunna ge en bakgrund som är av vikt för att kunna förstå ett skeende som är viktig för uppsatsen. Hroch skriver att objektet som utforskas behöver tillhöra samma kategori och att objekten är jämförbara. Metoden är också användbar för att finna likheter och skillnader, även om metoden i denna uppsats kommer att användas för att belysa tidigare historiska skeenden för att få en bättre förståelse för den period som utforskas.<sup>9</sup>

### 1.3 Material

Materialet i den här studien är en blandning av tryckta, otryckta och elektroniska dokument. De tryckta, otryckta källorna har hämtats på Umeå universitetsbibliotek och hos forskningsarkivet vid Umeå universitet.

Några av källorna i studien kommer från Daniel Lindmark, professor och forskare vid universitetet i Umeå. Exempelvis har, *En lappdrängs omvändelse: svenskar i möte med samer och deras religion på 1600- och 1700-talen*, använts för att besvara frågan om hur samer upplevde det att gå i sameskola och hur undervisningen såg ut.

Andra källor som används är skrivna av tidigare professor vid Umeå Universitet Sten Henrysson, av vilka jag använt ett utav hans forskningsresultat som publicerats i scriptum, *Samernas skolgång till 1956*. Skriften går att hämta och läsa som .pdf genom forskningsarkivet vid Umeå Universitet.

Patrik Lantto forskare vid Umeå Universitet, hans bok, *Lappväsendet: tillämpningen av svensk samepolitik 1885-1971*, är en av texterna som använts för att svara på frågor kring politik. Jag har också använt mig av Tomas Cramérs och Lilian Ryds bok, *Tusen år i Lappmarken: juridik, skatter, handel och storpolitik*.

Materialet för att svara på frågan om utbildningen vid Änge gårds skola är främst hämtat från projekt Runeberg<sup>10</sup>, vilket är en organisation som arbetar för att göra äldre nordisk litteratur tillgängligt över internet. Det är via projekt Runeberg jag fått tag på 1889-års normalplan och Luthers lilla katekes. Jag har också använt mig av en handskrift från Svenska missionssällskapet för att kunna svara på frågan om hur undervisningen var vid Änge gård.

---

<sup>9</sup> Dahlgren, Stellan & Florén, Anders, *Fråga det förflutna: en introduktion till den moderna historieforskningen*, Studentlitteratur, Lund, 1996 s. 197-198

<sup>10</sup> <http://runeberg.org/>



Kaisa Huuva och Ellacarin Blinds bok, *När jag var åtta år lämnade jag mitt hem och jag har ännu inte kommit tillbaka*: minnesbilder från samernas skoltid, används för att svara på frågan om hur levnadsförhållandena var på Änge gårds skola.

#### 1.4 Forskningsöversikt

Sten Henrysson (1921-1998) skriver att under Gustav Vasas regeringstid gjordes det mindre försök att konvertera samerna till kristendomen då han skickade ut några få missionärer. Dock skulle missionsarbetet öka i takt under Karl IX, även kallad för lapparnas konung<sup>11</sup> som år 1599 befallde att det skulle byggas minst en kyrka i varje lappmark. År 1607 kom också rapporter om att kyrkor uppförts i Lycksele, Arvidsjaur och Jokkmokk dessutom hade förberedelser för byggen av prästgårdar påbörjats.<sup>12</sup> Bygget av kyrkor gjordes för att skapa en stark kyrklig organisation och att konverteringen av samerna skulle påskyndas så att samerna kunde integreras med den svenska staten.<sup>13</sup>

Samerna blev ”ålagda”, eller snarare tvingade, att besöka sin kyrka vid vissa speciella tillfällen, t.ex. vid årliga marknader då de också blev förhörda av prästen i deras kristendomskunskaper, dessutom skulle de betala skatt och delta i gudstjänster.<sup>14</sup> Någonting som också stärktes vid 1686 års kyrkolag där husbönderna fick ansvaret att undervisning i kristendom genomfördes och att vissa kristna huvudstycken skulle läras in så de kunde läsas högt utantill.<sup>15</sup> Sören Ekström och Marie Schött berättar att innan 1686 års kyrkolag var det ålagt prästerna som skulle bo i lappmarkerna att konvertera samerna. Dock protesterade dem mot att behöva bo i lappmarken permanent och föredrog att bo i kustlandskapen och att endast vid t.ex. marknader resa in till lappmarkerna. Under kung Gustav II Adolf beslutades det att lappmarkerna skulle läggas under kustlandskapens pastorat istället. Efter sin resa kring Bottenviken år 1614 såg kungen över samernas andliga tillstånd. Dock tog Gustav II Adolf upp en idé från sin far Karl IX om att utbilda samiska pojkar till att bli präster.

---

<sup>11</sup> Henrysson, Sten, *Samer, präster och skolmästare: ett kulturellt perspektiv på samernas och Övre Norrlands historia*, Centrum för arktisk forskning, Univ., Umeå, 1993 s. 4

<sup>12</sup> Ekström, Sören & Schött, Marie, *Samiska frågor i Svenska kyrkan*, Svenska kyrkan, Stockholm, 2006 s. 39

<sup>13</sup> Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, *Samernas skolgång till 1956*, Forskningsarkivet, Umeå universitet, Umeå, 1992. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-37884> s. 2

<sup>14</sup> Henrysson, Sten, 1993 s. 11

<sup>15</sup> Henrysson, Sten, 1993 s. 80

Framgångarna med rekryteringen uteblev även om den Skytteanska skolan som fick sitt huvudsäte i Lycksele år 1632, namngiven efter donatorn Johan Skytte,<sup>16</sup> senare skulle bli utgångspunkten för missioneringen i lappmarkerna.<sup>17</sup> Detta skulle ske genom studier vid Skytteanska skolan, vilka kunde leda vidare till prästutbildningen i Uppsala. Det kunde också ske genom vidareutbildning i trivialskolor som fanns placerade i städerna vid kusten eller via gymnasiet som fanns i Härnösand.<sup>18</sup>

Ekström och Schött fortsätter beskriva att senare under riksdagen år 1640 i Nyköping och år 1641 i Stockholm beslöts det om fyra nya självständiga församlingar som skulle bildas i Pite lappmark. De församlingar som uppfördes var Arvidsjaur, Arjeplog, Silbojokk och Nasafjäll. Samtidigt beslöt man i riksdagen att prästerna för dessa församlingar skulle bo invid kyrkan och kontinuerligt ha kristendomsundervisning för samerna. Det finns nedtecknat att prästerna vid dessa församlingar år 1642 kunde det samiska språket efter berättelsen av ärkebiskopen Laurentius Paulinus som reste till Pite lappmark. Dock fanns det inget större engagemang hos regeringen på den tiden för evangeliearbetet. Det intresset väcktes dock igen under Karl XI regeringstid. Kungen hade inte bara religiösa intressen det fanns också ekonomiska. Efter förslag från landshövdingen i Västerbotten beslöt regeringen om självständiga pastorat med egna präster. Detsamma skedde i Härnösand efter påtryckningar av superintendenten Mattias Steuchius då han värnade om samernas andliga väl. Även om kyrkan var bättre organiserad än tidigare ansågs det andliga tillståndet hos samerna som otillfredsställande. Även lagmansting hölls mot samer för att kontrollera ifall de höll på med avgudadyrkan, men några åtgärder vidtogs inte.<sup>19</sup>

Innan 1720-talet väcktes åter intresset för att missionera bland samerna, kyrkan föreslog t.ex. år 1719 att det skulle öppnas flera skolor i lappmarken. De präster som arbetade i lappmarken skulle kunna samiska och böcker skulle översättas till samiska. Vid riksdagen 1723 togs den punkten upp och det beslutades att prästerna skulle göra fyra kollektor, eller besök varje år fram till nästa riksdagssammanträde.<sup>20</sup> Beslut togs också om att lappskolor skulle anläggas invid huvudkyrkorna i lappmarken,<sup>21</sup> med syfte att få fram samer som i sin tur skulle sprida vidare

---

<sup>16</sup> Huuva, Kaisa & Blind, Ellacarin (red.), *"När jag var åtta år lämnade jag mitt hem och jag har ännu inte kommit tillbaka": minnesbilder från samernas skoltid*, Verbum, Stockholm, 2016 s. 3

<sup>17</sup> Ekström, Sören & Schött, Marie, 2006 s. 40

<sup>18</sup> Henrysson, Sten, 1993 s. 6

<sup>19</sup> Ekström, Sören & Schött, Marie, 2006 s. 40

<sup>20</sup> Ekström, Sören & Schött, Marie, 2006 s. 41

<sup>21</sup> Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, 1992 s. 3

kunskapen om kristendomen till andra samer. Ett annat syfte som också fanns var att kunna rekrytera samer till att bli präster, även om de inte hade någon vidare framgång. Det fanns också ambitioner att göra eleverna till vandrande lärare och predikanter i den kristna läran, så kallade kateketer.<sup>22</sup> Samtidigt som det beslutades att samerna mer flitigt skulle undervisas i kristendom konstaterades det genom en kunglig förordning som kom ut samma år 1723, att det inte fanns någon möjlighet att bygga upp nya kyrkor eller kapell i lappmarken. Prästerna som var placerade i lappmarkerna blev då istället ålagda att resa, genom att bland annat följa med samerna på deras vandringar. Det var också uttalat att enbart de präster som kunde tala samiska fick vara lappmarkspräster och följa med samerna på deras vandringar. Det var ett sätt att underlätta för lappmarksprästerna i undervisningen av kristendom till samerna. Dessutom tillkom olika förbud. Bland annat förbjöds utskänkning och försäljning av brännvin. I de nybildade lappskolorna skulle barnen först undervisas på samiska och sedan skulle de få möjlighet att lära sig svenska om de hade viljan för det.<sup>23</sup>

Henrysson skriver också om de beslut som togs vid 1723 år riksdag. Där det fanns bakgrund till besluten i ett brev som prostens Nils Grubb från Umeå skrev till dåvarande kungen Fredrik I. Grubb skrev i brevet vad han ansåg vara olämpliga förhållanden i lappmarken. Några av dessa olämpliga förhållanden var att kyrksamheten var låg, att samerna var berusade vid undervisningen, speciellt vid marknaderna och han riktade mycket kritik mot de präster som var av samisk bakgrund då han fann dem okunniga. Några av Grubbs förslag i brevet var bland annat att handeln med brännvin behövde bekämpas, kapell borde byggas i lappmarken. Prästerna som inte kunde samiska borde lära sig det, nya skolor borde byggas och att den Skytteanska skolan i Lycksele borde flyttas till Umeå. Det så samerna enklare skulle kunna lära sig det svenska språket.<sup>24</sup>

Ekström och Schött fortsätter att berätta om förordningen år 1723, i den kan man säga att fundamentet lades för den nya organisationen för missionsverksamhet bland samerna.<sup>25</sup> År 1738 inrättades en ledningsgrupp eller administration över lappmarkens ecklesiastikverk som bestod av ärkebiskopen, justitieministern i Stockholm samt universitetskanslern.<sup>26</sup> Innan hade det etablerats en lappskola i Jokkmokk som öppnade år 1732, sedan följde lappskolor i

---

<sup>22</sup> Henrysson, Sten, 1993 s. 81-82

<sup>23</sup> Ekström, Sören & Schött, Marie, 2006 s. 41

<sup>24</sup> Henrysson, Sten, 1993 s. 11-12

<sup>25</sup> Ekström, Sören & Schött, Marie, 2006 s. 41

<sup>26</sup> Forskningsarkivet Umeå Universitet. Umeå Universitet.

<http://www.foark.umu.se/samlingar/mikrofiche/lappmarkens-ecklesiastikverk> (hämtad 2016-03-11)

Arjeplog, Utsjoki 1743, Jukkasjärvi 1744, Föllinge 1748 och slutligen en i Gällivare 1756. Till dessa lappskolor hörde också den Skytteanska skolan i Lycksele som hade öppnats redan 1632. De samiska barnen undervisades i kristendom och i läsning där det rymdes sex elever per skola och det togs normalt in tre nya elever varje år. Det fanns dock problem med att få elever att gå i dessa lappskolor då många samiska föräldrar var emot att låta sina barn gå i den kristna skolan, ofta handlade motståndet om deras egna bristande kunskaper i kristendom. Vissa av de högre presterande eleverna fick ytterligare utbildning vid sidan av lappskolan, vanligen hos kyrkoherden för att sedan anställas som vandrande kateketer med arbetsuppgifter att undervisa, förhöra och predika för samerna, enligt Henrysson och Johnny Flodin.<sup>27</sup> Under 1760-talet ansågs det att omständigheterna i lappmarken var såpass bra att förhören om kristendomskunskapen kunde upphöra, prästerna skulle istället varje år lämna in en ämbetsberättelse där dem redovisade församlingens verksamhet och situation. Redovisningen skulle även innehålla folkräkning, kunskap i kristendom, läskunskap samt information om samernas näringar och deras ekonomiska ställning, skriver Ekström och Schött.<sup>28</sup>

Lappmarkens ecklesiastikverk upplöstes år 1801. Den del som hanterade missioner i lappmarken gick 1835 över till Svenska missionssällskapet.<sup>29</sup> År 1818 beslutades det från myndigheternas håll att lappskolorna skulle stängas då de ansågs vara ineffektiva men också dyra att hålla igång. Istället skedde en satsning ”trots de dåliga erfarenheterna” på vandrande kateketer som skulle bli bättre utbildade än vad de tidigare kateketerna blivit. Dock behölls skolorna i Lycksele, Jokkmokk och Gällivare. Henrysson och Flodin skriver att med tanke på kritiken mot kateketerna bestämdes det år 1846 att undervisningen av samer i de skolor som inte blivit nedlagda skulle utökas till att samer gick i skola under fem till sex år, fördelat på två terminer som skulle löpa över tre månader vardera. Skolorna skulle nu också uppta fler elever än tidigare. Undervisningsspråket skulle vara samiska i de socknar där en majoritet var samisktalande. Samtidigt skulle de vandrande kateketerna efter kritiken minska eller upphöra helt. Dock upphörde lappkateketerens verksamhet inte överallt.<sup>30</sup>

Stig Hellsten (1913-1999) skriver att vid sidan av indragningen av kateketer och utökningen av de kvarvarande lappskolornas kapacitet hade det med början år 1839 börjat växa upp missionsskolor. Första skolan öppnades i Lycksele, sedan följde skolor i Mårdsele och

---

<sup>27</sup> Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, 1992 s. 3

<sup>28</sup> Ekström, Sören & Schött, Marie, 2006 s. 42

<sup>29</sup> Ekström, Sören & Schött, Marie, 2006 s. 42

<sup>30</sup> Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, 1992 s. 3-4

Bastuträsk. Redan tre år sedan skolan i Lycksele öppnat så hade sex skolor öppnat.<sup>31</sup> Dessa missionsskolor var privata i motsats till lappskolorna som var statliga.<sup>32</sup> Dock hade svenska missionssällskapet skapats redan år 1835 under ledning av dåvarande justitie och statsminister Mathias Rosenblad.<sup>33</sup> Inriktningen hade ungefär samma fokus på kristendomsundervisning och läsning. I missionsskolorna undervisades eleverna också i räkning och skrivning. Många samer ansåg att den nya skolformen med missionsskolor var positiv, samtidigt fanns det en del kritiska röster med argument att de samiska barnen blir vana vid att leva ett bekvämt liv vilket lockade bort dem från nomadlivet med renskötsel.<sup>34</sup> Även om missionsskolorna bidrog mycket till undervisningen av samerna så finns det olika siffror på det faktiska antalet personer som undervisats i missionssällskapets skolor. Missionssällskapet själva skriver i *Kyrkan och samerna*<sup>35</sup> att de mellan 1839 och 1860 undervisat fler än 2000 barn, medan det i *Samernas skolgång till 1956*, skriven av Henrysson och Flodin<sup>36</sup> anges det fler än 500 samebarn och nästan 400 svenska eller finska barn undervisades i dessa skolor mellan 1839 och 1909, vilket är en stor skillnad, både i tidsperiod och i antalet barn som ska ha undervisats.

Henrysson och Flodin skriver också att under den senare hälften av 1800-talet skulle samernas liv och undervisning fortsatt påverkas av det svenska samhällets utveckling, samernas religiositet skulle även den förändras. De levde relativt opåverkade av svensken med renskötsel och nomadliv fram till slutet av 1700-talet då nybyggare började bosätta sig i lappmarkerna. Under 1800-talet ökade antalet inflyttade nybyggare i lappmarken vilket fick som konsekvens att gruv- och skogsnäringar byggdes ut, landsvägar och järnvägar byggdes vilket trängde undan samerna. Det gjorde att samerna drogs med i den svenska samhällsutvecklingen och ekonomin.<sup>37</sup>

Ekström och Schött skriver att när nybyggarna blev majoritet i lappmarkerna i förhållande till samerna skedde en anpassning bland samerna och kyrkans bestämmelser även började gälla i lappmarken. Vid samma tid hade ett rasistiskt synsätt på ursprungsbefolkningar i Europa börjat växa fram, vilket ledde fram till utvecklingen av rasforskning i Sverige där samernas kranier

---

<sup>31</sup> Hellsten, Stig (red.), *Kyrkan och samerna*, Sällsk., Umeå, 1985 s. 12

<sup>32</sup> Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, 1992 s. 4

<sup>33</sup> Hellsten, Stig, 1985 s. 6

<sup>34</sup> Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, 1992 s. 4

<sup>35</sup> Hellsten, Stig, 1985 s. 12

<sup>36</sup> Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, 1992 s. 4

<sup>37</sup> Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, 1992 s. 4-5

bland annat mättes.<sup>38</sup> Henrysson och Flodin bygger vidare med att förklara att under 1800-talet arbetades det fram ett flertal olika skolformer för samerna i lappmarken med syfte att säkerställa undervisningen för de samiska barnen, t.ex. reformen 1877, vilken gav skolrådet i socknarna ansvaret även för undervisningen av samerna. Det krav som tidigare fanns att läraren i lappskolorna skulle vara utbildad präst avskaffades och istället påbörjades en satsning på folkskollärare. Det rekommenderades också att undervisningen skulle ske på svenska istället för på samiska. Reformen som det beslutades om var också mer positiv än innan till kateketundervisningen. Något som gjorde det möjligt att anställa fler kateketer. Dessa lärare hade som uppgift att undervisa de barn som inte kunde nås av lappskolan. Dock ansågs kvalitén på undervisningen ifrån kateketerna undermålig, vilket kan ha sin orsak i fjällsamernas flyttningar vilket gav ett lågt och oregelbundet deltagande i undervisningen.<sup>39</sup> Ekström och Schött konstaterar att trots ansträngningarna så förblev många av barnen nomadiserade utan att få någon undervisning.<sup>40</sup>

Henrysson och Flodin skriver att flera genomgångar av den samiska skolgången skulle göras, bland annat en som gjordes år 1896 där det beslutades att den nya ”lappfolkskolan”, vilket var det nya namnet för lappskola, att lärotiden skulle vara i 5 år. Det bestämdes också i de nya stadgarna att språket för all undervisning, dvs. både i kateketundervisningen och i lappfolkskolan skulle ske på svenska. Det skulle fortfarande i slutet på 1800-talet vara många samer som inte fick någon undervisning, den Svenska kyrkan hade för avsikt att genomföra förbättringar för att råda bot på bristen av undervisning. Införandet av vad som kom att kallas för hednaskolor var ett försök att öka fortbildningen i kristendomskunskap bland vuxna samer, då hednaskolorna var inriktade mot de vuxna som behövde viss kristendomskunskap och läsning för att t.ex. kunna få gifta sig.<sup>41</sup>

I Jämtland hade undervisningen bland samerna varit blygsam, även om det funnits viss undervisning bland samerna med start 1729. Den undervisningen skedde då vid en ny skola på Frösön, Östersund, där samerna fick två rum vigda för sin undervisning.<sup>42</sup> Den verksamheten skulle avvecklas i samband med att skolan i Laxsjö, Föllinge sockens öppnade år 1846 efter att kateketen C.L. Tellström under sommaren samma år gjort en missionsresa i de jämtländska

---

<sup>38</sup> Ekström, Sören & Schött, Marie, 2006 s. 43

<sup>39</sup> Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, 1992 s. 7

<sup>40</sup> Ekström, Sören & Schött, Marie, 2006 s. 44

<sup>41</sup> Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, 1992 s. 10

<sup>42</sup> Åhrén, Ingvar, *Änge: lappbarnhem - sameskola 1885-1985*, Sameskolstyr., Jokkmokk, 1985

fjällen. Under den missionsresan kom Tellström till insikt att även södra lappmarkerna behövde en skola. Tellström grundade skolan i Laxsjö tillsammans med en viss Isak Nordfjäll. Skolan i Laxsjö hade ett upptagningsområde som innefattade Föllinge, Frostviken, Undersåker, Kall, Härjedalen och även en del barn från Norge.<sup>43</sup> År 1877 bröt Svenska missionssällskapet som drev skolan med Laxsjö och flyttade skolan till Edsåsen i Undersåkers socken. Anledningen var att kunna komma närmare samerna, vilka hade förflyttat sig längre in i fjällen, samt att de svenska barnen fått en annan möjlighet till skolgång.<sup>44</sup>

## 1.5 Disposition

Uppsatsen har tre delar. Första delen börjar med en introduktion till ämnet som är skolgången bland samerna med fokus på lappbarnhemmet vid Änge gård, vilket var en skola avsedd för samiska barn placerad i Undersåkers socken. Efter introduktionen går jag igenom mitt syfte som är att undersöka vilka generella politiska frågor som påverkat samerna och jämföra normalplanen för svenska folkskolan med den enskilda normalplanen för undervisningen av de samiska eleverna. Den metod som används för att besvara syftet är objektiv hermeneutisk källkritik. Samt så används Hrochs komparation för att ge bakgrund till olika skeenden som uppsatsen undersöker.

I den andra delen presenterar jag det resultat som jag kommit fram till under min studie av det insamlade materialet rörande samepolitik och undervisningen av samerna. Bland annat om den ombytliga synen på samerna, från positiv till negativ genom århundradena. I resultatet presenterar jag också hur samernas skolgång var utformad vid Änge gård och att det fanns skillnad i undervisningen mellan svenska och samiska barn. Jag redogör för Per Gustav Sparrocks upplevelse att bo och leva vid Änge gård under hans skolgång.

I sista delen, vilket är analys och diskussionsdelen knyter jag ihop de frågor som berör politiken och undervisningen för att analysera och diskutera det material som samlats ihop. Jag kom fram till att den mentalitet som fanns bland makthavarna speglade av sig på hur samerna kom att behandlas både i samhället och i skolan. Vilket då betydde att befestelsen av kristendomen bland samerna inte alltid var helt frivillig och att gå i samisk skola inte alltid var trevlig. Jag avslutar med en kort sammanfattning av uppsatsen och presenterar ett förslag till vidare forskning utifrån resultatet av uppsatsen.

---

<sup>43</sup> Hellsten, Stig, 1985 s. 70

<sup>44</sup> Hellsten, Stig, 1985 s. 72

## 2 Resultat

I det här kapitlet presenterar jag det material som jag använder mig av för den här uppsatsen rörande politik och undervisning som påverkade samerna med ett mindre fokus mot lappbarnhemmet på Änge gård, Undersåkers socken.

### 2.1 Samernas roll i politiken

Samernas roll i politiken kan anses ha varit aktiv fram till de sista årtiondena av 1800-talet. Med bakgrund att samerna efter att en kunglig förordning som skrevs 1846. I förordningen framgick det att prästerna skulle låta samerna få delta i diverse stämmor. Prästen hade då till uppgift att samla samerna för sammanträde. Dock kan man se i de olika protokollen från kommunalstämmorna i Jämtland-Härjedalen att det inte fanns någon närvaro av samer vid stämmorna, med vissa undantag för det nordvästra området i Jämtland. Vilket skulle vara området för Frostvikens socken. Det går dock att se under 1880-talet i Jämtland och ända fram till slutet av 1920-talet, att det fanns politisk aktivitet bland samerna. Bland annat i en av länsstyrelsernas kommittéer som hanterade fattigvården och skötte beskattningen av fjällsamerna. I övrigt står det lite i källorna om politisk aktivitet bland samerna i Jämtland. Källorna berättar att det verkar ha sett liknande ut i både Västerbotten och i Norrbotten. Dock säger dessa källor att samerna i Västerbotten och Norrbotten var mer aktiva än de jämtländska samerna fram till 1880-talet.<sup>45</sup>

### 2.2 Politiken under 1880 till 1913

Staten genomförde en kappvändning i bemötandet mot samerna i samband med industriernas framfart. Vid den tidpunkten i slutet på 1800-talet fanns det inte längre några oklarheter kring var gränserna gick mot riket Danmark-Norge och Ryssland. Under den perioden började samerna behandlas som en andra klassens medborgare, eller som ”primitiva” människor, vilket är ett uttryck som högsta domstolen använde sig utav 1884.<sup>46</sup> Samtidigt blev relationerna mellan samerna och nybyggarna sämre under början av 1870- och 80-talet eftersom samerna släppte sina renar på bete i närheten av nybyggarna. Det fick staten att införa en lappfogde<sup>47</sup> som hade

---

<sup>45</sup> Sjölin, Rolf, *Samer och samefrågor i svensk politik: en studie i ickemakt*, [2. uppl.], R. Sjölin i samarbete med Institutionen för samiska, Umeå univ., Gällstad, 1996 s. 39-40

<sup>46</sup> Cramér, Tomas & Ryd, Lilian, *Tusen år i Lappmarken: juridik, skatter, handel och storpolitik*, Ord & visor, Skellefteå, 2012 s. 137

<sup>47</sup> Lappfogde är en historisk term för en ämbetsman i kronans tjänst. Via *Svenska akademien ordbok* (hämtat 2016-05-06)



till uppgift att motverka konflikter emellan samer och nybyggare. Lappfogden skulle också se till att renbeteslagarna från 1886 och 1898 följdes, i detalj beskriva hur rennäringen fick bedrivas. I förlängningen hade lappfogden också till uppgift att se efter fjällsamernas skolgång och andra frågor av social karaktär.<sup>48</sup>

Som nämnts hade den svenska staten börjat ignorera samernas rättigheter såsom jakt och fiske. Dock hade deras rättigheter aldrig slutat gälla. Detta då inget beslut tagits i domstol om att minska rättigheterna. 1886 fick den nya renbeteslagen kraft och satte samernas lappbyar under statlig kontroll, detta trots att i den nya renbeteslagen inte säges någonting om att samiskt ägd mark skulle tillfalla staten. I praktiken sade lagen enbart var samerna fick ha sina renar. Renbeteslagen fortsatte staten att nyttja ända fram till 1993, genom olaglig exploatering och konfiskering av samisk mark. Varför detta förfarande av staten var olaglig är enkelt förklarat då renbeteslagen låg under *näringsrätten*, vilket gör lagen underordnad äganderätten och fastighetsrätten, vilket tydligt visar på statens övertramp genom att nyttja och exploatera marken samerna stod som ägare av.<sup>49</sup>

Förarbetet till 1886 års renbeteslagstiftning hade gjorts under 1884, där många negativa röster om samerna hördes. Samerna beskrevs som främlingar i sitt eget land. Knut Olivecrona, satt i justitierådet uttryckte det som, ”invasioner af en främmande folkstam”.<sup>50</sup> Den nedvärderande synen på samerna kunde vinna mark eftersom att den tidigare betydelsefulla pälsjakten numera inte hade någon betydelse för den svenska ekonomin. Med industriernas intåg behövde inte staten heller hålla några goda relationer med samerna. Tidigare hade samerna hjälpt till med sina renar för transport av material till och från industrierna. Renarna fungerade också som transport av statens tjänstemän. Samernas renskötsel stod också i vägen för industrins framfart då den hindrade staten från att öppna nya skogsindustrier eller gruvor. Renarna hade tidigare varit ett måste för att kunna dra nytta av lappmarken. Staten ansåg sig ha skäl till att påbörja en nedmontering av samernas rättigheter. Den nedvärderande synen på samerna sade att de var ett folk på randen till undergång då tidens rön viskade att de skulle försvinna och renarna med dem.<sup>51</sup>

---

<sup>48</sup> Sjölin, Rolf, 1996 s. 84

<sup>49</sup> Cramér, Tomas & Ryd, Lilian, 2012 s. 99-100

<sup>50</sup> Cramér, Tomas & Ryd, Lilian, 2012 s. 135

<sup>51</sup> Cramér, Tomas & Ryd, Lilian, 2012 s. 135-136

## 2.2.1 Komparation. Den tidiga politiken

Ytterligare bakgrund behövs för att förstå de politiska frågorna och vändningen i tongångarna mot samerna under 1880-talet. Tidigare i historien hade de politiska frågorna ofta handlat om att bestämma skydd för samerna i frågor som berörde jakt, fiske och renbetesmarker. Det ska nämnas att Gustav Vasa år 1543 skrev kungliga brev som erkände samernas äganderätt till jakt, fiske och renbetesmarker i lappmarken.<sup>52</sup> Samerna som var skyldiga att betala skatt stod då under den svenska rättsstaten. Med sin skyldighet att betala skatt till den svenska staten fick de också vissa rättigheter. Som nämnt tidigare handlade dessa om jakt, fiske och renbetesmarker, samernas områden skyddades då under den skatt de betalade som också kallades för *lappskatten*.<sup>53</sup>

Rätten till markerna för jakt, fiske och renbete gällde fram till 1900-talet, dock ska det nämnas att nybyggarna som flyttade in till lappmarken också hade vissa rättigheter för jakt och fiske sedan 1749. Däremot hade nybyggarna krav på att få ett godkännande från närliggande och berörda samebyar enligt de så kallade *lappmarksplakaten* från 1673 och 1695. Andra förmåner som samerna kunde åtnjuta genom lappmarksplakaten var att de slapp gå ut i krig vilket ändå får ses som en stor förmån då Sverige ofta var i krig under den tiden. Till synes hade samerna rätt bra förhållanden, dessa skulle förbli fram till 1880-talet, då deras rättigheter skulle börja tas ifrån dem. Statens intressen för gruv- och skogsindustri och utbyggnad av vattenkraft skulle påverka samernas jakt, fiske och renbetesmarker, vissa fall även ödelägga dem.<sup>54</sup>

Denna kappvändning om samernas rättigheter får ses som betydande då staten innan 1880-talet värnat om att hålla samerna vid ett gott humör. Samerna hade också setts som viktiga då de skötte transporter till och från gruvor. Att hålla dem vid ett gott humör var någonting viktigt för att inte få dem att flytta över till Norge. Staten ville att samerna skulle betala skatt till den svenska kronan och på det sättet befästa gränsen mot riket Danmark-Norge i väst och mot Ryssland i öst.<sup>55</sup> I denna kamp mot andra makter hade kyrkan och skolan en central roll. Huvudsyftet var att befästa gränserna, även om syftet utåt var oro för samernas andliga väl. Genom att bygga kyrkor kunde man befästa gränserna mot Danmark-Norge och Ryssland.<sup>56</sup>

---

<sup>52</sup> Cramér, Tomas & Ryd, Lilian, 2012 s. 77

<sup>53</sup> Cramér, Tomas & Ryd, Lilian, 2012 s. 71

<sup>54</sup> Cramér, Tomas & Ryd, Lilian, 2012 s. 74

<sup>55</sup> Cramér, Tomas & Ryd, Lilian, 2012 s. 79

<sup>56</sup> Cramér, Tomas & Ryd, Lilian, 2012 s. 95

Det ska också nämnas att politiken bakom missionen bland samerna inte var våldsam, vilket den kunde vara mot andra folkgrupper som tillhörde en annan religion. Politiken var betydligt snällare mot samerna än mot t.ex. judar eller katoliker, vilka kunde straffas med döden eller landsförvisning enligt beslut taget vid Uppsala möte 1593. Straffen kunde användas då det vid den tiden rådde förbud att tillhöra någon annan religion än den kristna lutherska läran. Även om missionen i lappmarken drabbade samernas kultur och religion var det inte samma förföljelse som drabbade judar och katoliker. Anledning till varför samerna möttes på ett mera vänskapligt plan var just på grund av tidigare nämnd anledning för att värna om gränserna, vilket gjordes genom att inordna samerna i socknar och bygga upp kyrkor.<sup>57</sup>

### 2.3 Lappfogdens roll

Lappväsendet var en myndighet som var först ut i Jämtland år 1885. Att Jämtland blev först ut hade sin orsak i att länsstyrelsen såg ett behov utav en så kallad lappfogde. Behovet av ämbetsmannen fanns för att minska på den spänning som fanns mellan samerna och nybyggarna. Samtidigt ville man ha ordning på rennäringen. En åtgärd för att lätta på spänningen mellan samer och nybyggare var att lappfogden gick in och hjälpte till att köpa mark som kunde nyttjas av samerna för rennäring. Det var en åtgärd som fungerade relativt väl då effekten blev att relationen mellan de olika sidorna förbättrades.<sup>58</sup>

### 2.4 Fram till 1913 och undervisningsreformen

På grund av en lägre utbildningsnivå bland samerna började det ställas krav på en reform i början på 1900-talet. Detta för att trygga undervisningen bland samerna så att de inte skulle komma efter i kristendomskunskapen och i läsning. Flertalet samer gjorde sin röst hörd för att påvisa vilka förhållanden samerna levde efter. Bland annat Elsa Laula som utgav en skrift år 1904, *Inför lif eller död? Sanningsord i de lappska förhållandena*,<sup>59</sup> där Laula skriver om renskötseln och skolan. Hon riktar kritik mot att skolgången för samerna är betydligt sämre organiserad än skolgången för de svenska eleverna. Även andra samer tog upp deras situation, bland annat Torkel Tomasson som gav ut, *lapparnas egen tidning* och Johan Turi som hade intresse för skolfrågan. Turi tyckte att samerna behövde mer bildning och kultur men var

---

<sup>57</sup> Cramér, Tomas & Ryd, Lilian, s. 96-97

<sup>58</sup> Lantto, Patrik, *Lappväsendet: tillämpningen av svensk samepolitik 1885-1971*, Centrum för samisk forskning, Umeå universitet, Umeå, 2012 s. 86

<sup>59</sup> Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, 1992 s. 12

samtidigt oroad över att samernas egen kultur skulle fasas ut i samband med den ökade kontakten med det svenska samhället.<sup>60</sup>

Det fanns också en uppfattning bland svenskarna att de var tvungna att hjälpa samerna att överleva och att skydda dem från den nya civilisationen som växte fram. Den nya civilisationen ansågs hota samernas existens och kultur. Svenska staten var rädd för att samernas kultur skulle gå förlorad under den framväxande västerländska kulturen och ekonomins framfart.<sup>61</sup> Fram till år 1913 då den nya skolreformen beslutades hade den tidigare nämnda Elsa Laula haft kontakt med svenska politiker och kulturpersonligheter. Laula hade bland annat kontakt med Carl Lindhagen som satt i riksdagen och ihärdigt jobbade för samernas sak. Resultat skulle senare visa sig 1908 då Laula skickade in en motion till riksdagen som tog upp samernas svåra situation med bland annat skolan och speciellt för de nomadiserande fjällsamerna. Motionen ifrågasatte om de fasta skolorna var en passande skolform för renskötande samer. I motionen skrev de om att undervisningen bör organiseras med vad som kallades för vandringslärare, också kallade för lappkateter. När motionen behandlades var det många som yttrande sig om att behålla den renskötande befolkningen. Det togs beslut om att skolfrågan skulle utredas med en särskild inriktning mot den folkgruppen. Det bör nämnas att det hördes många röster om bristande kvalitet på utbildningen ifall den skulle bedrivas som kateketskola.<sup>62</sup>

Inför beslutet gjordes en utredning, som lades på biskopen i Luleå stift, Olof Bergkvist. Han hade två huvudmål. Det ena målet var att ge alla samer en bra utbildning, men samtidigt fanns ett mål om att ge fjällsamerna förutsättningar att kunna återgå till renskötsel och nomadlivet. Han skulle också kritisera de fasta lappfolkskolorna och visade med hjälp av statistik att dessa i en mycket liten utsträckning faktiskt nyttjades av fjällsamerna. Därför lade Bergkvist i sin utredning fram förslag om att koppla ihop systemet med de fasta skolorna och de rörliga skolorna med kateketlärare. De samiska barnen skulle i den mån det gick gå i skola under samiska levnadsvillkor, vilket skulle infrias med det som kom att kallas för kåtaskolsystemet. Systemet betydde att under de första tre åren skulle undervisningen ske under sommaren i tältkåtor i närheten av samernas flyttningar. Under de senare tre åren skedde undervisningen på

---

<sup>60</sup> Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, 1992 s. 12

<sup>61</sup> Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, 1992 s. 19

<sup>62</sup> Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, 1992 s. 12

vintern i fasta skolor. Barnen skulle då bo hos fastboende samer eller i kåtor som var byggda i trä, detta för att de inte skulle avvänjas vid nomadlivet.<sup>63</sup>

En politik växte fram som uttryckte att en ”lapp ska vara lapp”.<sup>64</sup> Beslutet om reformen om lappfolkskolorna tog vid 1913 års riksdag. Beslutet om den nya skolan hade till huvudsyfte att ge alla samer en god utbildning. Dock skulle skolan samtidigt ge fjällsamerna möjligheter att fortsätta med rensköteln. Chefen för departementet som tog beslutet ansåg att samerna var skickade enbart för att ta hand om de resurser som fanns i fjällvärlden och att samerna riskerade att dö ut ifall de skulle avvänjas vid nomadlivet.<sup>65</sup> Beslutet medförde också namnändringar för skolorna, lappfolkskolorna skulle numera kallas för vandrande nomadskola och kateketskolan fick byta namn till fast nomadskola. Barnen som fick undervisning i fasta nomadskolor fick bo antingen hos värdfamiljer eller i skolhem. Skogssamerna tilläts till skillnad från fjällsamerna att gå i den vanliga svenska folkskolan. Syftet med det var att de skogssamiska barnen i förlängningen skulle bli ”svenska”. Staten såg inte skogssamerna som riktiga samer, eftersom de inte arbetade med renskötsel likt fjällsamerna.<sup>66</sup>

## 2.5 Undervisning i den svenska folkskolan

Undervisningen i kristendomskunskap för folkskolan beräknades att fortgå under fyra läsår.<sup>67</sup> Här har jag valt att enbart redogöra för normalplanen som gäller för den fasta folkskolan. Anledningen är att lappbarnhemmet, senare nomadskolan vid Änge gård var en fast skola. Jag går igenom vad som står i normalplanen utifrån syftet med uppsatsen, vilket blir avgränsat till kristendomskunskap och vad som eventuellt är specifikt i undervisningen av samerna.

### 2.5.1 Den svenska normalplanen från 1889

I normalplanen från 1889 framgår det vad som skulle läras ut gällande kristendomskunskap, modersmål som innefattade läsning och skrivning, räkning, teckning, sång, gymnastik och åskådningsövningar. Det framgår också hur undervisningen skulle utföras. Det sistnämnda

---

<sup>63</sup> Henrysson, Sten, 1993 s. 24

<sup>64</sup> Ekström, Sören & Schött, Marie, 2006 s. 44

<sup>65</sup> Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, 1992 s. 18

<sup>66</sup> Ekström, Sören & Schött, Marie, 2006 s. 44

<sup>67</sup> Normalplan för små och folkskola, 1889 s. 13 <http://runeberg.org/skolplan/1889/index.html> (hämtat 2016-04-06)

ämnet åskådningsövningar var övningar för att skärpa elevens uppfattningsförmåga för intryck, detta för att lättare kunna ta emot kristendomen.<sup>68</sup>

Vad som direkt framgår av normalplanen är de allmänna förutsättningarna som går att läsa på sida 13. Där står nedskrivet i punktform, att skolgången är beräknad till fyra år och att de varje morgon förväntas använda de första 15 minuterna av den första lärotimmen till morgonandakt, psalmsång, bön eller bibelläsning. Utifrån de allmänna förutsättningarna framgår det tydligt att religionen ska få ett stort utrymme i undervisningen.

I vad som kallas för lärokurser i normalplanen så innehåller kursen för kristendoms-kunskap fyra olika, vad som skulle kunna kallas för steg för undervisningen. I det första steget kan läsas att kristendoms-kunskapen ska innefatta, ”Bibelläsning af någon eller några af nya testamentets historiska böcker jemte något enklare apostoliskt bref.”<sup>69</sup> I det andra steget ska kunskapen om kristendomen fördjupas då eleverna skulle läsa bibelberättelser ur både det gamla testamentet och det nya testamentets heliga skrifter så eleverna kan erhålla en mer fullständig och sammanhängande kunskap om den bibliska historien. Punkt tre tar upp att Luthers lilla katekes skulle användas och punkt fyra tar upp vilka psalmverser som skulle läras in. Helst skulle tio till femton stycken psalmverser läras in varje läsår. Normalplanen ger också läraren en anvisning om vad som förväntas gås igenom.

I urval från Gamla testamentet ger normalplanen en förevisning att dessa berättelser kan användas: Skapelsen, Syndafallet, Kain och Abel, Guds förbund med Noa, Abrahams kallelse, Guds förbund med Abraham, Guds förbund med Isak, Moses kallelse, Påsklammet, Israels uttåg ur Egypten, Guds förbund med Israel, David konung i Israel, Guds förbund med David, Israels rikes undergång, Juda rikes undergång, Templets återuppbyggnad, Förnyelsen av förbundet.

För Nya testamtet ges i urval förevisning att undervisa om dessa berättelser: Johannes Döparens födelse, Jesus födelse, De tre vise männen från österlanden, Jesus i templet vid tolv års ålder, Johannes Döparens verksamhet, Jesus döps av Johannes Döparen, Jesus frestas av djävulen, Jesus kallar på sina lärjungar, Olika mirakel genomförda av Jesus, Jesus väljer tolv apostlar, Johannes Döparens död, Jesus föder 5000 män, Liknelsen om den barmhärtiga samariten, Jesus lär sina lärjungar att bedja, Jesus återuppväcker Lasarus, Jesus intåg i Jerusalem, Rådslaget mot

---

<sup>68</sup> Herrlin, Axel, *Minnet och dess pedagogiska problem.*, 3., oförändr. uppl., Bonnier, Stockholm, 1932 s. 284-285 <http://runeberg.org/minnped/> (hämtat 2016-06-05)

<sup>69</sup> Normalplan för små och folkskola, 1889 s. 15 <http://runeberg.org/skolplan/1889/index.html> (hämtat 2016-04-06)

Jesus, Nattvarden, Petrus förnekelse, Jesus inför Pilatus, Jesus lidande på korset, Jesus begravning, Jesus återuppståndelse, Jesus uppenbarar sig för Maria Magdalena.<sup>70</sup>

Hur kursen skulle gås igenom under de fyra åren i folkskolan är tydligt nedskrivet i normalplanen. Som tillägg till vad som tidigare nämnts i det här kapitlet så skulle undervisningen enligt de allmänna förutsättningarna varje morgon föregås av morgonandakt, psalmsång, bön eller bibelläsning. I de fall när bibelläsning var stundande under morgonandakten framgår det i normalplanen att det årligen bör läsas berättelser ur Nya testamentet fortlöpande. Den bibliska historien påbörjas under första året med att läsa berättelser ur Gamla testamentet fram till konungatiden. Under andra året läste eleverna klart berättelserna i Gamla testamentet och påbörjar läsning av Nya testamentet fram till Apostlagärningarna. Under det tredje året skulle de gå igenom resterande berättelser i Nya testamentet. Det fjärde och sista året gick ut på att repetera hela bibelberättelsen.

### 2.5.2 Skillnader i normalplanen

I mina eftersökningar kan jag inte hitta att det faktiskt skulle finnas en särskild normalplan för samerna i lappfolkskolorna. Vad jag funnit är att undervisningen vid en enskild skola anpassades utefter vilka elever som gick vid skolan. I fallet med skolan på Änge gård, Undersåkers socken räknades den som en enskild skola då den var byggd för att undervisa samer.

Undervisningen anpassades efter samerna i vad jag själv funnit i till exempel slöjdkunskap, något jag finner stöd för från bland annat Svenska missionssällskapets handskrift<sup>71</sup> och den kyrkohistoriska årsskriften från 1910<sup>72</sup>. I årsskriften framgår det tydligt om arvoden för lappslöjd. Källorna visar inte att den övriga undervisningen som räkning eller skrivning skulle ha varit annorlunda i en enskild skola. De samiska eleverna fick alltså inte en traditionell svensk slöjdundervisning. De fick istället ”specialämnet” lappslöjd där de samiska barnen fick lära sig just typisk lappslöjd. Viss skillnad mellan pojkars och flickors slöjdundervisning fanns där pojkar hade en mer typisk manlig slöjd som innefattade trä, horn och smide. Flickorna hade då också en mer typiskt kvinnlig slöjd, som att använda textilier och sy som exempel.<sup>73</sup> Det är som

---

<sup>70</sup> Normalplan för små och folkskola, 1889 s. 16 <http://runeberg.org/skolplan/1889/index.html> (hämtat 2016-04-06)

<sup>71</sup> Handskrift 50A. Svenska missionssällskapets arkiv (1835-1969) Forskningsarkivet Umeå universitet

<sup>72</sup> *Kyrkohistorisk årsskrift*, elfte årgången, 1910. <http://runeberg.org/kyrkohist/1910/0367.html> (hämtad 2016-05-18) s. 127-128

<sup>73</sup> Handskrift 50 A

Henrysson skriver i *Samer, präster och skolmästare*, det är svårt att skapa sig en bild över hur samernas skolgång och utbildning gick till under perioden 1880 till 1913 på grund av bristande information.<sup>74</sup>

## 2.6 Metoder vid undervisning

Metoderna som användes av lärarna, som också står beskrivna i normalplanen är enkla i sitt framförande. Det mesta handlar om att läraren ofta ska stanna upp för att reda ut eventuella frågetecken om de bibliska historierna som kan dyka upp bland eleverna. Vid undervisningen av den bibliska historien framgår det att läraren bör använda hjälpmedel för att kunna peka ut var de viktigaste bibliska länderna är placerade på världskartan.<sup>75</sup> Det går att beskriva undervisningen som bedrevs i tre steg enligt Daniel Lindmark och Stephanus Neib. De skriver att dessa steg är, läskunnighet, för att gå till utantillkunskap och sedan begrepp. Begrepp ska enligt Lindmark och Neib betyda elevens förmåga att förstå och tillämpa materialet som de hämtat in.<sup>76</sup>

### 2.6.1 Luthers lilla katekes

Luthers lilla katekes är uppbyggd i vad Martin Luther kallar för huvudstycken. I dessa har Luther direkt kopierat från Bibelns gamla och nya testamenten. I katekesen finns också artiklar som innehåller Luthers egna förklaringar på vad bibelorden eller vad olika stycken i Bibeln betyder för den lutherska läran.

Luthers lilla katekes skulle enligt normalplanen läsas samtidigt som de bibliska berättelserna så att eleverna skulle få ett sammanhang. Vad som framgår av normalplanen är att ur Luthers lilla katekes skulle de som går folkskolans första klass läsa katekesens första huvudstycke. Huvudstycket är tio guds bud med en kort förklaring av Luther om vad budet betyder. Till exempel det första budordet. ”Du skall inte ha andra gudar vid sidan av mig”<sup>77</sup> Luthers korta förklaring på budordet är: ”Vi skola frukta och älska Gud över allting och sätta all tro och lit

---

<sup>74</sup> Henrysson, Sten, 1993 s. 23

<sup>75</sup> Normalplan för små och folkskola 1889 s. 20 <http://runeberg.org/skolplan/1889/index.html> (hämtat 2016-04-06)

<sup>76</sup> Lindmark, Daniel & Neib, Stephanus, *Undervisningen i lappmarken: enligt svaren på 1812 års uppfostringskommittés enkät*, Forskningsarkivet, Umeå universitet, Umeå, 1989  
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-33304> s. 11

<sup>77</sup> Bibel 2000 2 Mos 20:3



till honom”.<sup>78</sup> Undervisningen av Luthers lilla katekes var uppbyggd så att de började med första huvudstycket och läste igenom den till det sista huvudstycket.

Som vi nyss läst påbörjades katekesundervisningen med tio guds bud under folkskolans första år. Undervisningen utifrån katekesen fortsatte under det andra året med att eleverna skulle läsa klart det första huvudstycket samt lära sig den första och andra artikeln tillhörande det första huvudstycket. Något som bör förklaras är att i normalplanen framgår det inte att under elevernas andra år i folkskolan ska de läsa det andra huvudstycket i Luthers katekes. Det stycket är den apostoliska trosbekännelsen<sup>79</sup> som följs av tre artiklar. Eleverna skulle läsa de två första artiklarna under det andra läsåret. Den första artikeln behandlar första raden i trosbekännelsen ”Om Gud Fader och skapelsen”.<sup>80</sup> Andra artikeln är ”Om Guds Son och återlösningen”.<sup>81</sup>

Under det tredje året skulle eleverna läsa den tredje artikeln tillhörande det andra huvudstycket vilket är ”Om den heliga Ande och helgelsen”<sup>82</sup> Vad mer eleverna skulle lära sig var det tredje huvudstycket, vilket är Herrens bön, eller som i folkmun kallas för Fader vår. Det fjärde huvudstycket som är dopets sakrament lärdes också in under det tredje läsåret. Stycket ger förklaringen till varför en människa ska döpas, frälsningen från döden och djävulen, syndernas förlåtelse.

Under det fjärde och sista läsåret så gick eleverna igenom det femte huvudstycket som är altarets sakrament, eller nattvarden. Det står förklarat att människan är beviljad syndernas förlåtelse genom att inta bröd och vin som representerar Kristi kropp och blod. ”Dricken härav alla! Denna kalk är det nya förbundet, i mitt blod, som varder utgjutet för många till syndernas förlåtelse.”<sup>83</sup> Efter att eleverna läst igenom vad normalplanen anvisats så skulle hela katekesen repeteras.<sup>84</sup>

---

<sup>78</sup> Luthers lilla katekes, 1994 <http://runeberg.org/katekes/> (hämtat 2016-06-15)

<sup>79</sup> Trosbekännelsen. *Svenska kyrkan*. <https://www.svenskakyrkan.se/diverse/boner.htm> (hämtat 2016-05-17)

<sup>80</sup> Luthers lilla katekes, 1994 <http://runeberg.org/katekes/>

<sup>81</sup> Luthers lilla katekes, 1994

<sup>82</sup> Luthers lilla katekes, 1994

<sup>83</sup> Luthers lilla katekes, 1994

<sup>84</sup> Normalplan för små och folkskola, 1889 s. 19 <http://runeberg.org/skolplan/1889/index.html> (hämtat 2016-04-06)

## 2.7 Komparation. Samerna innan kristendomen

Innan samerna började gå i speciella skolor under 1600-talet<sup>85</sup> hade de sina egna gudar, seder och en stark kultur. Riterna som samerna höll på med sågs som vidskepelser av den svenska staten och kyrkan. Riterna användes av samerna för att försöka påverka utgången vid till exempel jakt och fiske.<sup>86</sup> Samerna hade till skillnad mot den monoteistiska<sup>87</sup> kristendomen ett panteon<sup>88</sup> av gudar, eller väsen som de vände sig till. I *Bissie – Studier i samisk religionshistoria* kan vi läsa om olika gudar och väsen vilka samerna tillbad. Där beskrivs riterna kring jakten och vilka två gudaväsen som rådde över vilken domän, där Al-mannen eller *Liejbålmaj* var gudomen för jakten på land och vattenmannen eller *Tjaesieålmaj* som var gudomen för fisket.<sup>89</sup> Samerna hade flertalet andra gudar och väsen som de tillbad eller gav offer till för att säkra jakt, fiskelycka, bra väder och andra saker som till exempel att skydda kåtan.<sup>90</sup> Den högste guden var Raedie i den sydsamiska religionen, han var också skaparen av världen.<sup>91 92</sup>

### 2.7.1 Samernas omvändelse

Den svenska staten och kyrkan hade problem med att nå ut till alla samer under 1600-talet, dels för att det saknades skolor för samerna att gå i, dels var det svårt att nå ut genom mission till alla samer. Detta eftersom samerna var vida spridda från den norska gränsen i väst till den ryska gränsen i öst. Andra problem som staten och kyrkan var tvungna att tampas med var att samerna ofta var påverkade av alkohol, vilket ansågs göra det svårare att förmedla den kristna läran då de inte kunde ta den till sig under påverkan.<sup>93</sup> Dessa olika omständigheter gjorde det svårt att konvertera samerna till den kristna läran.

För att kunna åstadkomma målet med att omvända samerna inrättades det lappskolor vars syfte var att konvertera och befästa den kristna tron och läran hos samerna.<sup>94</sup> Organisationen kring

---

<sup>85</sup> Sjölin, Rolf, 1996 s. 115

<sup>86</sup> Lindmark, Daniel, *En lappdrängs omvändelse: svenskar i möte med samer och deras religion på 1600- och 1700-talen*, Centrum för samisk forskning, Umeå universitet, Umeå, 2006

<sup>87</sup> Monoteism är tron på en enda gud. Monoteism. *Nationalencyklopedin*.  
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/monoteism> (hämtat 2016-05-17)

<sup>88</sup> Ett panteon är en samlad gudavärld i religioner som har mer än en gud. Panteon. *Nationalencyklopedin*.  
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/panteon> (hämtat 2015-05-17)

<sup>89</sup> Mebius, Hans, 2003 s. 94-95

<sup>90</sup> Mebius, Hans, 2003 s. 147

<sup>91</sup> Mebius, Hans, 2003 s. 64

<sup>92</sup> För karta över Sapmí, samernas land se bilaga 1

<sup>93</sup> Lindmark, Daniel, 2006 s. 16-18

<sup>94</sup> Lindmark, Daniel, 2006 s. 9

skolorna där samerna gick var uppbyggda på ett sådant sätt att de när de gått klart skulle fungera som missionärer åt kyrkan och lära ut den kristna läran vidare till byarna där samerna bodde.<sup>95</sup> Staten och kyrkan ville att samerna skulle ta emot kristendomens budskap och Gud men de var samtidigt motsägelsefulla då de ändå ville att samerna fortsatt skulle vara nomader och hålla sig för sig själva. Samtidigt ville staten att svenskar skulle nybygga där samerna levde, för att ge dem en inblick i hur det är att leva som kristen.<sup>96</sup>

### 2.7.2 Den pietistiska fostran

Lindmark tycker sig se en pietistisk fostran under väckelsen för pietismen under 1700-talet med bland annat isolering av eleverna som skulle omvändas till kristendomen. Lindmark drar en parallell till Gerald Strauss och Richard Gawthrop, vilka har analyserat den religiösa undervisningen från reformationen till pietismen.<sup>97</sup> För att lyckas med omvändelsen behövde samerna isoleras från de egna för att undvika oönskat inflytande från omgivningen. I lappskolorna var eleverna inackorderade vid skolan de gick. Eleverna skulle hållas ifrån att ha kontakt med sitt hem och sin familj, för att undvika inflytande utifrån. Isoleringen skulle även gälla under skolloven. Antalet elever var begränsat till sex stycken åt gången, något som gjorde det möjligt med en strängare bevakning av barnen. Modellen med lappskolorna var byggda så när eleverna väl släpptes hem så skulle de kunna undervisa de övriga i hembyn. Med en grundlig preparering av eleverna genom förmaningar att alltid ta med sig det de lärt sig vart de kom. Eleverna skulle isoleras till dess att undervisningen nått sitt mål, det pietistiska kommer fram när man vet att skolmästaren inte skulle nyttja onödigt våld, utan genom omsorg för elevens andliga väl, något som ger en bild av att samerna sågs ner på, en syn att samerna i sitt naturliga tillstånd inte var kapabla att ta emot en kristen uppfostran eller en kristen undervisning.<sup>98</sup>

Undervisningen i kristendom behövde börja tidigt för att kunna bryta elevers egenvilja hos eleven. Detta för att kunna byta ut den egna viljan hos eleven mot Guds vilja, eller kanske snarare uppfostraren/undervisarens vilja. För att den pietistiska fostran skulle lyckas krävdes det att uppfostraren/undervisaren var en god kristen, det för att få eleven att godta uppfostrarens vilja som sin egen vilja. Det skulle bli enklare för eleven att acceptera Guds vilja om uppfostraren gjorde det för elevens eget välmående. Att det krävdes en god kristen som

---

<sup>95</sup> Lindmark, Daniel & Neib, Stephanus, 1989 s. 17

<sup>96</sup> Lindmark, Daniel, 2006 s. 13

<sup>97</sup> Pietismen, en rörelse under 1700-talet vilket var en religiös individualism inom lutherdomen. Pietism. *Nationalencyklopedin*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/pietism> (hämtat 2016-05-17)

<sup>98</sup> Lindmark, Daniel, 2006 s. 118-120

uppfostrare hade också att göra med att den naturliga människan omöjligt kunde förstå Guds verk och hans rikes hemligheter.<sup>99</sup> Fostrans yttersta målsättning var att åstadkomma omvändning bland samerna så att de blev kristna. Syftet var omvändelse genom att forma om eleverna genom förmedlade kunskaper, forma om deras vilja och ge dem riktlinjer för hur livet skall levas.<sup>100</sup> Endast genom det skulle de kunna försäkra sig om att kunskaperna, levernet och missionsarbete skulle kunna fortsätta. Tydligheten med lappskolans syfte var att åstadkomma en invärtes omvändelse eller en religiös omvändelse. Ett annat viktigt inslag i den pietistiska fostran var bönen, som invärtes skulle på det kraftfullaste sättet förbinda elevernas hjärtan med Gud.<sup>101</sup>

## 2.8 Bakgrund till Per Gustav Sparrocks berättelse

På grund av avsaknad av material med samers egna återberättelser från 1880-talet till 1913, har jag valt att använda en berättelse utav en samisk man som gick på skolan Änge gård med start 1935. Detta då jag anser att hans berättelse är relevant och visar hur förhållandena var för de samiska barnen även under slutet av 1800-talet och början på 1900-talet.<sup>102</sup>

### 2.8.1 Per Gustav Sparrocks berättelse

Per Gustav Sparrock (1928-2015) föddes 1928 i Hotagens lappby och påbörjade sin skolgång 1935 vid nomadskolan i Håkanfot som främst hade elever från Hotagen och Frostviken. Per Gustav berättar om hur svårt han tyckte det var att lära sig svenska, speciellt att läsa ur en bok med tupp<sup>103</sup> på framsidan, då han grät varje gång hans mamma tog fram den för de skulle plugga svenska. Till nomadskolan kom det ibland en doktor som gav Per Gustav 25 öre om han lärt sig uttala något ord på svenska. Det var svårt för Per Gustav med uttalet på grund av dålig hörsel. Han berättar också om de långa perioder ifrån sin familj, även om han trivdes i Håkanfots nomadskola där han hade många släktingar. Han fick inställa sig i skolan på hösten, sedan först få träffa sin familj igen under julen och nyår.

Skolgången fortsatte sedan i Änge där han gick mellan klass fyra till sex. På den skolan fick de inte tala samiska, som Per Gustav berättar att präst

---

<sup>99</sup> Lindmark, Daniel, 2006 s. 121

<sup>100</sup> Lindmark, Daniel, 2006 s. 123

<sup>101</sup> Lindmark, Daniel, 2006 s. 121-123

<sup>102</sup> Se kapitel 1.4.1 om komparation

<sup>103</sup> ”Tuppen” är den ABC-bok som användes i folkskolan på den tiden. Se bilaga 2

n brukade säga till dem: ”Ni får inte prata samiska. Ni ska skola in er på svenska.”<sup>104</sup> Tidigare hade Per Gustav tyckt om att gå i skolan, dock skulle det ändra sig efter skolstarten i Änge. Redan andra dagen fick han stryk efter att han missat att skaka hand med läraren. Att få stryk skulle för honom bli vardag, att gå upp till skogen och leta reda på ett knippe ris som läraren sedan skulle slå han med över baken. Stryk kunde han få av olika anledningar, t.ex. att han missade att skaka hand med läraren, eller inte hörde vad läraren sade i klassrummet. Det går att tycka att behandlingen var orättvis då Per Gustav hade en dokumenterad hörselnedsättning som han fick hjälp med att behandla på lasarettet, vilket också läraren kände till. Ändå fick han ta emot örfilar när han inte hörde vad läraren sade till klassen, där han satt längst bak i klassrummet. ”Du ska lära dig höra”<sup>105</sup> sade läraren till honom. Läraren ville också att eleverna skulle fråga om det var någonting som de inte hörde eller uppfattade, om de inte gjorde det fick de stryk, ”du ska lära sig att fråga.”<sup>106</sup>

Per Gustav berättar att situationen med läraren var så hemsk att vid ett tillfälle fick han så mycket stryk att trumhinnan gick sönder. Det hade varit lite stök vid bänkraden han satt, dock var det egentligen en kompis till Per Gustav som var orsaken till tumultet. Han trodde att han var smart när han i vanlig ordning fick gå upp i skogen för att hämta ris, istället plockade han styva, torra kvistar som han hoppades på att de snabbt skulle gå sönder. Läraren började då istället att slå Per Gustav över huvudet och öronen, när han föll till golvet och försökte ta sig upp igen blev han nedputtad igen. Efter den omgången fick han en inflammation i öronen och det blödde ur dem då han varje morgon hade blod på kudden. Under ca 1 vecka pågick det och läraren ville inte släppa iväg honom till läkaren, men en utav samerna som arbetade på skolan fick läraren att tillåta Per Gustav att ta sparken tillsammans med en kompis till vårdcentralen i Järpen. Överläkaren i Järpen skickade honom vidare till Östersunds lasarett där de opererade honom och gav honom en konstgjord trumhinna då den blivit sönderslagen av läraren.

Per Gustav hade tillsammans med andra elever på skolan planerat ett överfall på läraren där de skulle sticka ner honom med kniv. Dock vågade de inte ge sig på läraren. Agget mot läraren förblev fastsatt i Per Gustav in i vuxen ålder och viljan för hämnd fortsatt stark sedan tiden i nomadskolan i Änge. När Per Gustav gick på samefolkskolan i Jokkmokk trampade den gamle läraren in på skolan och smällen var nära, dock fattade rektorn vad som skulle kunna ske och tog med sig Per-Gustav hem till sig och drack kaffe istället. När han några år efter det fick höra

---

<sup>104</sup> Huuva, Kaisa & Blind, Ellacarin, 2016 s. 18

<sup>105</sup> Huuva, Kaisa & Blind, Ellacarin, 2016 s. 19

<sup>106</sup> Huuva, Kaisa & Blind, Ellacarin, 2016 s. 19

att den gamle läraren gått ur tiden kände han en enorm lättnad, ”han var så elak och jag förstår än idag inte att han fick vara lärare.”<sup>107</sup>

Levnadsförhållandena beskriver Per Gustav som dåliga, t.ex. var det kallt i sovsalarna då vaktmästaren inte eldade så pass att värmen räckte till, eller att de inte fick lov att nyttja toaletterna som fanns. Istället hade de hinkar stående på golvet som överfylldes så det blev blött på golvet. Toaletterna berättar han var till för personalen och för de elever som var sängliggande. Övriga elever fick gå upp till ”påven” vilket var vad mulltoan kallades för. Maten var även den dålig, ofta fick de enbart potatis till middag som de själva fick mosa med zinkskeदार som gick sönder när de försökte mosa de stenhårda potatisarna. Om de hade tur kunde de få någon form av köttfärslimpa på söndagarna. Frukostarna var alltid gröt, vilket Per Gustav minns som de godaste måltiderna då de fick mjölk till. Han minns tydligt när statsrådet Bagge kom på inspektion inför att Svenska missionssällskapet skulle sälja skolbyggnaden till staten. Då hade de som arbetade på skolan gjort sig till och lagt dukar på borden, serverade kött, kyckling samt så fick de äta med annat än de dåliga zinkskeदार. Bagge hade frågat eleverna om de alltid hade det fint dukat och att de fick kött, kyckling och eleverna sade direkt till Bagge, att de aldrig hade sett en duk på borden och att de aldrig blev serverade kött eller kyckling.

Vidare berättar Per Gustav om levnadsförhållandena att det var bad på fredagarna nere i källaren och där var det kallt. Under lördagarna skulle pojarna om fyra klyva ved som skulle användas av köket. Dock hade de ingen yxa, då skaftet gått av, de fick stället använda sig av järnspekt för att lyckas klyva veden. Flickorna hade också uppgifter, dock slapp de klyva ved, istället fick de i uppdrag att bära in den till köket. De fick inte heller lämna skolområdet, det var strängt förbjudet, om de fick tillåtelse att lämna området för att t.ex. ta sig till affären så var de tvungna att ha speciella mössor på sig så personalen kunde ringa till affären och förvissa sig om det fanns några ”lappojkar eller lappjäntor” med lapphuva på sig hos dem.

På det stora taget berättar Per Gustav att han inte kan minnas några roliga stunder från sin skoltid i Änge nomadskola. Rädsla för lärarna och de övrigt anställda personalen gjorde tiden på Änge nomadskola till en pina. Vad Per Gustav ändå kan minnas som positivt var hans konfirmation, där hans syn på prästen skulle förändras, även om han från början absolut inte ville konfirmera sig och ha med kyrkan och prästerna att göra efter sina tidigare dåliga erfarenheter. Han berättar om en ung präst i Gåxsjö som såg på honom att han inte var bekväm

---

<sup>107</sup> Huuva, Kaisa & Blind, Ellacarin, 2016 s. 22

och skeptiskt till allt som hade med kyrkan att göra. Den här prästen bjöd med Per Gustav till prästgården, bjöd på kaffe och glass, han berättar att han tyckte den här prästen var snäll och som också fick honom att få en helt annan syn på kristendomen.

Prästen fick Per Gustav att berätta sin historia för honom, även fast han egentligen inte ville berätta den för honom, prästen gav sig inte utan fortsatte prata och fråga honom om honom själv, till slut valde Per Gustav att berätta för den unge prästen vad han blivit utsatt för på Änge nomadskola av både lärare och präster. Det var det som låg till grund för hans hat mot kyrkan. De blev påtvingade den kristna tron, de elaka lärarna och prästerna gjorde att han inte kunde tro på *Jupmelaetjie*.<sup>108</sup> Per Gustav berättar att han och prästen blev vänner, att han brukade komma hem till prästen och umgås med honom och hans fru, vilket var den största orsaken till att hans syn på kyrkan och prästerna kunde omvandlas till någonting positivt, även om han till en början tänkt att prästen var likadan som alla andra.

Per Gustav resonerar kring om det inte vore för den unga prästen under hans konfirmation så hade hans hat mot kyrkan och kristendomen levt kvar. Han avslutar sin berättelse om sin tid på Änge nomadskola att han när han levde fortfarande var tacksam för prästen som lyssnade och som kunde ge så fina och bra förklaringar när han besökte kyrkan.<sup>109</sup>

---

<sup>108</sup> Jupmelaetjite är sydsamiska för Gud fader. Översättning gjord via <http://ordbok.sametinget.se/>

<sup>109</sup> Huuva, Kaisa & Blind, Ellacarin, 2016 s. 25

### 3 Analys och diskussion

I det här kapitlet knyter jag ihop de två olika teman som behandlats i uppsatsen, politik och undervisning. Jag tolkar materialet med hjälp av den aletiska hermeneutiken som hjälpt till att öka min tidigare förståelse, kunskap och för diskussioner kring det. Det ska nämnas att mina tidigare kunskaper är knappa, att det mesta är ny kunskap för mig.

#### 3.1 Politiken och undervisningen kring samerna, en analys och diskussion

Jag börjar analysen vid 1800-talet där jag visar i resultatet att samerna hade fått ett visst politiskt inflytande genom en kunglig förordning. Senare försvann samernas inflytande mer eller mindre under perioden 1880 till 1920-talet.<sup>110</sup> I Norrland där samernas inflytande minskade eftersom att den svenska staten fann intressen i skogen, gruvorna och älvarna genom den teknologiska blomstringen under dessa årtionden, vilket jag tolkar som en del av anledningen till varför staten började förminska samerna som folkgrupp, deras roll och inflytande. Jag ser det som att staten inte längre behövde samernas hjälp. I resultatdelen beskrev jag hur samerna hjälpte till i de svenska industrierna genom att frakta diverse material och förnödenheter med hjälp av renarna till de skogs- och gruvindustrier som fanns innan moderniteteter som järnvägen var lagd.<sup>111</sup>

Under 1884 års förarbeten av den nya renbeteslagen som trädde i kraft år 1886 så talades det nedvärderande om samerna. Jag finner att samerna började ses som en belastning i och med att det nya moderna samhället började ta form. Det är tydligt att se när en person med så hög status som Knut Olivecrona uttryckte sig på det sättet han gjorde, att samerna var en främmande folkstam ett uttryck som jag kan tycka är lite lustigt då samerna är den folkgrupp som länge levt och verkat i de norrländska skogarna och fjällen. Det var troligen en linje som var genomgående i dåtidens politik. Genom att förminska samerna kunde personerna i maktens korridorer ta över områdena som samerna verkade i för ekonomisk vinning utan att riskera att få övriga svenska samhället emot sig.

Jag tycker att det går att finna kopplingar om än vaga sådana mellan vad som i resultatet behandlas under min komparation till den tidigare politiken. Min slutsats är att samerna inte behandlades dåligt under 1500-talet till början på 1880-talet. Dock behandlades andra folkgrupper som judar eller katoliker sämre genom t.ex. förföljelse för deras trosuppfattning. Detta eftersom den inte stämde överens med den kristna inriktningen som gällde i Sverige. Om

---

<sup>110</sup> Se kapitel 2.1

<sup>111</sup> Se kapitel 2.2



judarna och katolikerna förföljdes och behandlades sämre på grund av sin religion så började samerna behandlas sämre då de inte längre hade någon viktig funktion att fylla i samhället, så som att frakta material till och från olika industrier med hjälp av sina renar. Jag gör då en tolkning att staten inte längre hade någon anledning att behandla dem väl. Staten hade i och med industrialiseringen inte längre ett behov av samerna och deras renar för att frakta material och förnödenheter till och från industrierna. Detta då det nu fanns andra snabbare och mer effektiva sätt att göra det på. En annan anledning kan vara synen som då fanns om samerna och hur de sågs som primitiva människor, vilket nog ska ses som den största orsaken till den svenska statens sämre behandling av samerna.<sup>112</sup>

Synen på samerna får anses vara ombytlig, vilket presenteras i resultatet att staten under 1880-talet såg den samiska kulturen på ruinens brant och som inte skulle överleva så mycket längre. Den synen skulle under början på 1900-talet vändas. Istället diskuterades det om hur de på bästa sätt skulle kunna bevara den samiska kulturen. Tanken på en samisk kultur som inte var värd att bevara övergick till att bli en kultur som var värd att bevara. Om kappvändningen kan tolkas som skuld känslor från den svenska statens håll med tankarna på hur samerna behandlades under 1880- och 1890-talet är jag osäker på. Det fanns säkerligen andra motiv, som att behålla samerna inom det svenska riket för att få in skatt, vilket jag ändå får se som det mest troliga scenariot, speciellt då när gränserna redan var bestämda.

Att politiken under början på 1900-talet blev mer samevänlig syns tydligt i det resultat som jag fått fram.<sup>113</sup> Politikerna började ta samernas egna önskemål i beaktande när det kom till olika frågor som berörde dem, t.ex. hur samernas skolgång skulle organiseras. Politiken blev också mer vänligt lagd åt samernas sida vilket märks i att det fanns representanter som hade samernas väl i åtanke. En person som hade det var Carl Lindhagen. Lindhagen hade ett gott öga till samerna och hade kontakt med Elsa Laula. Hon var en same med kontakter som var högt uppsatta ämbetsmän. Laula skickade också in en motion för att belysa problemen med samers skolgång. Dock vill jag tolka det som att politiken ändå inte var så vänlig som samerna förmodligen hade önskat. Laulas motion togs dock i beaktande vilket också märks när samernas skolgång senare skulle diskuteras. Motionen som Laula skickade in behandlade nomadiserande samer, eller fjällsamer och som beskrev att en fast skola inte var optimal för dem. Istället föredrogs vandrande kateketer. Detta är som jag ser det en naturlig önskan för samerna som då

---

<sup>112</sup> Se kapitel 2.2

<sup>113</sup> Se kapitel 2.4

var nomadiserande och att fjällsamerna i stor utsträckning sysslade med rennäring. Samt att familjerna förmodligen behövde all den hjälp de kunde få för att kunna sköta sin näring på bästa möjliga sätt. Det var en önskan från samernas sida som gick emot hur undervisningen gick till under 1880-talet och fram till 1913 då samerna gick i de så kallade lappfolkskolorna, vilka var fasta folkskolor med en enskild normalplan för undervisningen av de samiska barnen.

Syftet med dessa skolor för samiska barn menades utåt vara för deras egen bildning, men när jag tolkar materialet visar det sig att det även fanns andra syften med samernas skolgång. Materialet säger att de ville utbilda de samiska barnen till en sådan kunskapsnivå att de kunde föra vidare sina kunskaper när de kom tillbaka till sina samebyar. Det går alltså inte att tala om en konvertering så som den som skedde under 1600-talet<sup>114</sup>, där samerna bland annat tvingades till kyrkan.<sup>115</sup> Det var mer en befestelse av den kristna tron.

Jag redovisar i resultatet hur de samiska barnen isolerades från det övriga samhället, vilket skulle vara nödvändigt för att lyckas med vad jag tolkar som en befestelse av kristendomen.<sup>116</sup> Där beskriver jag hur barnen sattes på ett internat vid en skola för att bo där. De lämnades bort av sina föräldrar vilket också Per Gustav Sparrock berättar i sin egen återberättelse om hur det var att gå i nomadskola.<sup>117</sup> Per Gustav berättar där om hur de inte ens kunde ta sig till grannbyn och till affären där utan att skolan höll koll på dem, dels genom att ringa affären men också genom att tvinga dem att ha på sig speciella mössor för att visa att de är samer. Det visar inte bara att de samiska barnen blev isolerade från ett levnadssätt som de var vana vid. Den visar också på att de blev övervakade. Hur kan en sådan isolering och övervakning ha påverkat barnen? Jag har inget redovisat resultat kring det och Per Gustav nämner ingenting heller om hur det ska ha påverkat honom. Kanske har han förträngt det eller så valde han att inte berätta om det.

I undersökningen om undervisningen så har jag i mitt resultat kommit fram till att skillnaderna mellan svenska barn och samiska barns undervisning inte skilde sig nämnvärt åt, någonting som förvånade mig. Jag hade förväntat mig en djupare kristen undervisning hos de samiska barnen för att verkligen befästa den kristna läran hos dem. Den stora skillnaden under 1880-talet fram till 1913 ser ut att ha varit att de samiska barnen fick en annorlunda slöjdundervisning som

---

<sup>114</sup> Se kapitel 1.4

<sup>115</sup> Se kapitel 1.4

<sup>116</sup> Se kapitel 2.7.2

<sup>117</sup> Se kapitel 2.8.1

kanske ansågs mer lämpad för dem, vilket kan tolkas som naturligt, detta eftersom samerna hade önskemål om en mer anpassad undervisning. Jag vill också dra en parallell till vad som redovisas i resultatet under 1900-talet och ”lapp skall vara lapp” politiken då svensken plötsligt började bry sig om relationen till samerna igen.<sup>118</sup> Förutom slöjden så verkar inte undervisningen ha skiljt sig nämnvärt vad jag fått fram på Änge gård mot undervisningen av svenska barn förutom den annorlunda sameslöjden och syftet med att befästa den kristna tron och utbildandet av kateketer.

Vad jag tolkar som befästelse av kristendomen hos de samiska barnen har inte enbart grunder i att barnen isolerades och blev övervakade utav de anställda vid Änge gård. Som resultatet visar fanns det ett syfte att utbilda de samiska eleverna till att bli kateketer och för att kunna undervisa och sprida det kristna budskapet i deras hembyar.<sup>119</sup> Resultatet av efterforskningen i normalplanen från 1889 säger också en hel del om mentaliteten i undervisningen under den perioden. I utbildningsmaterialet för kristendomskunskapen som till största delen består av Luthers lilla katekes som då får ses som en lärobok för att lära ut kristendomen till eleverna. Fanns det någon skillnad i syftet med kristendomsundervisningen hos de svenska eleverna kontra de samiska eleverna? Egentligen var nog syftet detsamma, befästa den kristna tron då undervisningen i sig vad jag fått fram inte var annorlunda utifrån normalplanen. Om syftet med kristendomsundervisningen inte skilde sig åt, så var det egentligen kateketutbildningen som skilde dem åt. Jag tänker dock att berättelse av Per Gustav Sparrock på något vis bör tas i beaktande. Detta eftersom han uttryckligen berättar om sin upplevelse och att den var att de blev intvingade den kristna läran. Samtidigt är det en persons upplevelse och det går inte att göra någon generalisering utifrån det.

I frågan om hur levnadsförhållandena var på Änge gård är dessvärre Per Gustav Sparrocks historia om sin skoltid en mycket dyster läsning. Hur han berättar om sin upplevelse, tvånget att ta emot kristendomen, vilket skapade ett motstånd inom honom själv och fick honom att hata kyrkan. Förutom den biten så beskriver han hur det var att leva vid Änge gård. Misshandel var vardag, dåliga lokaler i form av bland annat kalla badrum, sovsalar som vaktmästaren inte såg till att elda i, enformiga måltider.<sup>120</sup> Skolpersonal som tittade åt andra hållet och verkade inte känna någonting för de samiska barnen. Hur kommer det sig att det var att leva så vid Änge gård? Kan det vara att mentaliteten från slutet av 1800-talet och 1910-talet levde kvar hos

---

<sup>118</sup> Se kapitel 2.4

<sup>119</sup> Se kapitel 2.7.2

<sup>120</sup> Se kapitel 2.8.1

präster, lärare och övrig skolpersonal? Att det skulle vara på det viset är ingen orimlighet då Per Gustavs historia utspelar sig efter den undersökta perioden och ”lapp skall vara lapp” politiken som var på tapeten under 1910-talet förmodligen levde kvar i sinnet hos många människor. Att behålla det nomadiska sinnet hos samerna är en tolkning som ligger nära till hands att göra när jag tittar på resultatet.

### 3.2 Slutord

- Vilken politik styrde frågorna kring samerna under perioden 1880 till 1913?
- Hur skiljer sig normalplanen för den svenska folkskolan från den för enskilda skolor?
- Fanns det skillnader mellan svenska och samiska barns undervisning, hur såg de ut?
- Hur såg levnadsförhållandena ut vid Änge gård och vad säger en same om upplevelsen att gå i sameskola?

Utifrån frågeställningarna så vill jag kort sammanfatta denna uppsats att den haft som mål att undersöka vilken politik som fördes och hur den påverkat syftet med undervisningen av de samiska eleverna. Den har också velat visa vilket stoff i undervisningen som skiljde sig mellan svenska och samiska elever. I analys och diskussionsdelen tolkade jag resultatet till att samernas roll i det framväxande moderna svenska samhället först hade en roll att spela. Men att samernas roll senare tappade vikt i samband med att industrierna kunde nås med andra medel än samernas renar. Att de började ses som en primitiv folkgrupp och överflödiga, för att under slutet av den tidsperiod som jag undersökt sågs ha en plats i samhället igen.

Undervisningen visade sig inte skilja sig åt så mycket som jag trodde den skulle. Dock visade resultatet att det fanns ett syfte med undervisningen av de samiska eleverna, vilket var att befästa kristendomen. Detta så att barnen kunde fungera som missionärer eller kateketer. Metoderna för det får ses som kontroversiella i dagens kontext genom isoleringen av eleverna från det samhälle och familjen de kom ifrån.

Levnadsförhållandena vid skolan som jag satt ett fokus på, Änge gård visade sig bli en dyster läsning utifrån Per Gustav Sparrocks berättelse om sin tid där. Vad jag tidigare påpekat är att hans historia utspelar sig i mitten på 1900-talet istället för under den undersökta perioden 1880 till 1913 har tagits med i beaktande. Dock kom jag fram till att situationen för de samiska eleverna vid Änge gård under mitten på 1900-talet inte kan ha skiljt sig mycket från hur det såg ut under tidsperioden som undersökts. Vad Per Gustavs historia berättar om är dåliga

levnadsförhållanden. Enligt Per Gustav var det huvudsakliga syftet med de samiska elevernas skolgång att bli påtvingade kristendomen.

Som förslag till vidare forskning är att göra en undersökning om hur isoleringen och bevakningen av de samiska eleverna påverkade dem som gick i nomadskola efter skolreformen 1913. Det skulle vara intressant att få reda på hur ovannämnda omständigheter har påverkat dem och hur de har eller inte har skapat en negativ syn på den svenska staten, kyrkan och skolan.

## Källförteckning

### Tryckta källor

Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj, *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, Studentlitteratur, Lund, 1994

*Bibeln: Bibelkommissionens översättning*, Libris, Örebro, 2001

Cramér, Tomas & Ryd, Lilian, *Tusen år i Lappmarken: juridik, skatter, handel och storpolitik*, Ord & visor, Skellefteå, 2012

Dahlgren, Stellan & Florén, Anders, *Fråga det förflutna: en introduktion till den moderna historieforskningen*, Studentlitteratur, Lund, 1996

Ekström, Sören & Schött, Marie, *Samiska frågor i Svenska kyrkan*, Svenska kyrkan, Stockholm, 2006

Gilhus, Ingvild, "Hermeneutics", i Ronald, Daniel, *The routledge handbook of research methods in the study of religions (Vol.6)* New York, Routledge, 2013

Hellsten, Stig (red.), *Kyrkan och samerna*, Sällsk., Umeå, 1985

Henrysson, Sten, *Samer, präster och skolmästare: ett kulturellt perspektiv på samernas och Övre Norrlands historia*, Centrum för arktisk forskning, Univ., Umeå, 1993

Henrysson, Sten & Flodin, Johnny, *Samernas skolgång till 1956*, Forskningsarkivet, Umeå universitet, Umeå, 1992

Huuva, Kaisa & Blind, Ellacarin (red.), *"När jag var åtta år lämnade jag mitt hem och jag har ännu inte kommit tillbaka": minnesbilder från samernas skoltid*, Verbum, Stockholm, 2016

Lantto, Patrik, *Lappväsendet: tillämpningen av svensk samepolitik 1885-1971*, Centrum för samisk forskning, Umeå universitet, Umeå, 2012

Lindmark, Daniel, *En lappdrängs omvändelse: svenskar i möte med samer och deras religion på 1600- och 1700-talen*, Centrum för samisk forskning, Umeå universitet, Umeå, 2006

Lindmark, Daniel & Neib, Stephanus, *Undervisningen i lappmarken: enligt svaren på 1812 års uppfostringskommittés enkät*, Forskningsarkivet, Umeå universitet, Umeå, 1989

Mebius, Hans, *Bissie: studier i samisk religionshistoria*, Jengel, Östersund, 2003

Sjölin, Rolf, *Samer och samefrågor i svensk politik: en studie i ickemakt*, [2. uppl.], R. Sjölin i samarbete med Institutionen för samiska, Umeå univ., Gällstad, 1996

Åhrén, Ingvar, *Änge: lappbarnhem - sameskola 1885-1985*, Sameskolstyr., Jokkmokk, 1985

## Otryckta källor

Handschrift 50 A. Svenska missionssällskapets arkiv (1835-1969) Forskningsarkivet Umeå universitet

## Internetkällor

Forskningsarkivet Umeå Universitet. Umeå Universitet.

<http://www.foark.umu.se/samlingar/mikrofiche/lappmarkens-ecklestiastikverk> (hämtad 2016-03-11)

Herrlin, Axel, *Minnet och dess pedagogiska problem.*, 3., oförändr. uppl., Bonnier, Stockholm, 1932. <http://runeberg.org/minnped/> (hämtad 2016-06-05)

*Kyrkohistorisk årsskrift*, elfte årgången, 1910. <http://runeberg.org/kyrkohist/1910/0367.html> (hämtad 2016-05-18)

Luthers lilla katekes, 1994 <http://runeberg.org/katekes/> (hämtat 2016-06-15)

*Nationalencyklopedin*. <http://www.ne.se/>

*Normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor.*, Norstedt, Stockholm, 1889

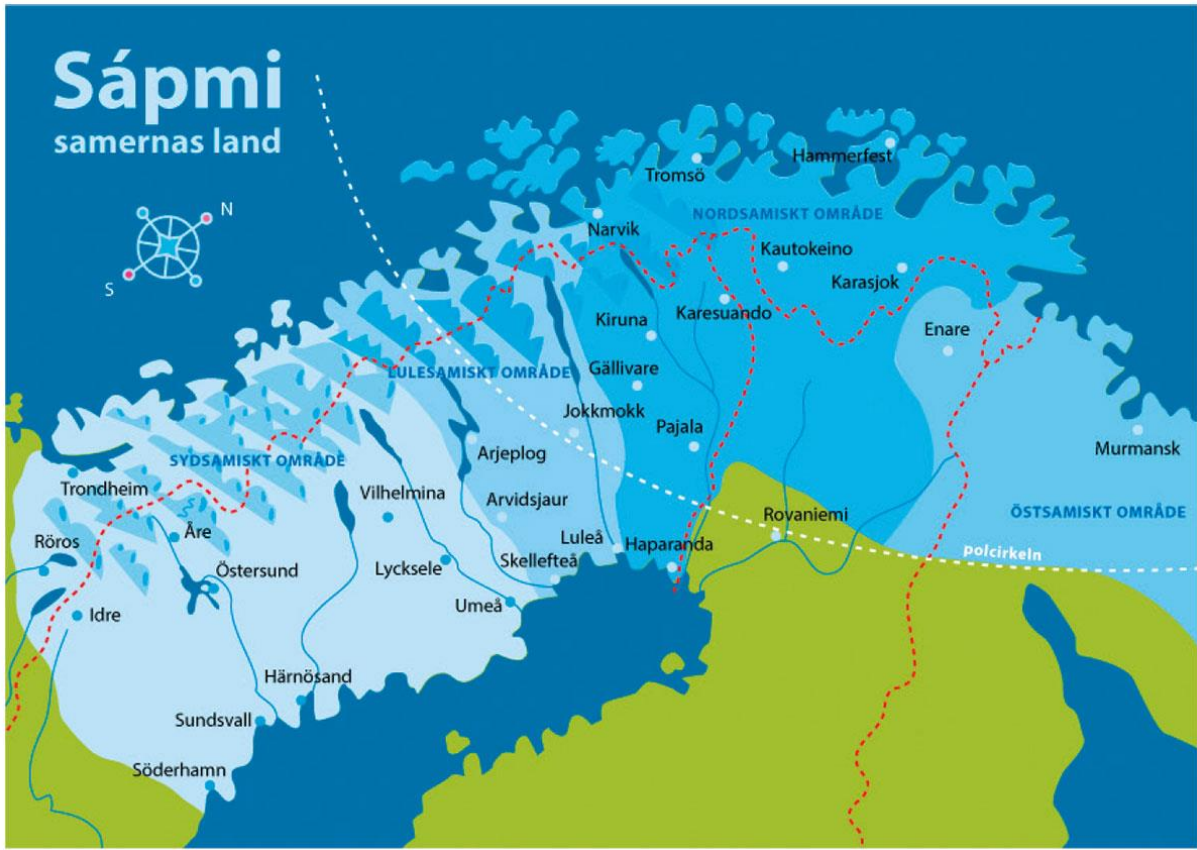
<http://runeberg.org/skolplan/1889/index.html> (hämtad 2016-04-06)

*Samisk ordbok* via <http://ordbok.sametinget.se/>

*Svenska akademins ordbok* via <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>

Svenska kyrkan. <https://www.svenskakyrkan.se/diverse/boner.htm>

# Bilaga 1





Bilaga 2

”Tuppen”

